

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้สื่อมวลชนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์รายวันได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับครูที่กระทำความผิดในลักษณะต่างๆค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นข่าวของครูที่ลงโทษนักเรียนอย่างรุนแรงเกินกว่าเหตุ หรือข่าวของครูที่กระทำความผิดทางเพศกับนักเรียนก็ตาม ข่าวในลักษณะดังกล่าวนี้มีส่วนในการทำให้ภาพของครูในสังคมโดยรวมกลายเป็นภาพลบ ทำให้คิดว่าครูในปัจจุบันมีความน่าเคารพนับถือ น่าบูชา น่าเชื่อถือศรัทธาอันน้อยลงไปกว่าแต่ก่อน ภาพยนตร์ก็เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับครูออกสู่สายตาของผู้ชมค่อนข้างมาก ในฐานะที่ผู้ทำวิจัยก็มีอาชีพเป็นครู จึงเกิดแรงบันดาลใจและมีความสนใจอยากที่จะศึกษาเป็นอย่างมากว่า ภาพยนตร์ไทยได้นำเสนอภาพของครูออกมาในลักษณะใด สามารถสะท้อนภาพของครูในสังคมจริงได้หรือไม่ อย่างไร

สื่อภาพยนตร์

“ภาพยนตร์” ตามความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวว่า เป็น “ภาพถ่ายด้วยเครื่องทำให้เห็นเป็นเคลื่อนไหวได้, หนังฉาย” ซึ่งการให้ความหมายดังกล่าวเป็นการให้ความหมายโดยลักษณะของตัวสื่อ ส่วนในด้านของเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาที่ปรากฏในภาพยนตร์ซึ่งเป็นสารที่ถูกนำเสนอโดยสื่อประเภทนี้นั้นจัดว่าเป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้น (Fiction) คือเป็นเรื่องสมมติขึ้นหรือเรื่องที่ใช้จินตนาการสร้างสรรค์ขึ้นโดยยึดหลักของความสมจริงให้มากที่สุด

Thomasz Warchol นักวิชาการภาพยนตร์ และผู้กำกับการแสดงของโปแลนด์มีความเห็นว่า “ภาพยนตร์เป็นกระจกเงา เป็นสำนัก และเป็นผู้ศึกษาความเป็นไปได้ของสังคม” (1984:123-132 อ้างถึงใน บงกช เศวตามร์, 2533:1)

Braudy กล่าวว่า “ภาพยนตร์เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้เราได้ประเมินเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตใหม่อีกครั้ง เพื่อจะได้ตระหนักถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต” (1976:91 อ้างถึงใน บงกช เศวตามร์, 2533:1)

และ Wood ก็กล่าวไว้ว่า “ภาพยนตร์ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเราทั้งที่เรารับรู้อย่างเปิดเผยภาคภูมิใจ และส่วนที่เราเก็บซ่อนปิดบังไว้ในหลืบมุมของจิตใจที่เราไม่อาจกำจัดมันออกไปได้” (1975:86 อ้างถึงใน บงกช เศวตามร์, 2533:1)

ดังนั้น “ภาพยนตร์” จึงถือได้ว่าเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งช่วยสะท้อนภาพของสังคมออกมาได้ อาจจะมากบ้างน้อยบ้าง แต่อย่างน้อยที่สุดภาพยนตร์ก็สามารถสะท้อนแนวความคิดและความรู้สึกของคนในสังคมที่อยู่ในแต่ละช่วงเวลา ภาพยนตร์แต่ละเรื่องถูกผลิตขึ้นมาได้

ครู

“ครู” ในความเป็นจริงของสังคมไทยนั้น ถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือและได้รับเกียรติอย่างสูงมาแต่โบราณแล้ว ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่มีเรื่องราวของครูเป็นหัวข้อหรือสาระสำคัญ คำกล่าวที่ว่าก็คือ

“ครู คือ ปุชนิยบุคคล”

คำว่า “ปุชนิยบุคคล” แปลว่า “บุคคลที่น่านับถือ น่าบูชา” ดังนั้นคำกล่าวที่ว่า “ครู คือ ปุชนิยบุคคล” จึงแปลได้ว่า “ครู คือบุคคลที่น่านับถือ น่าบูชา”

ทำไม ครูจึงเป็นบุคคลที่น่านับถือ น่าบูชา ?

คำตอบก็คือ เพราะว่าบุคคลที่จะประกอบอาชีพครูได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติที่พิเศษกว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพอื่นๆ อีกหลายอาชีพ คุณสมบัติพิเศษนั้นก็เช่น คุณสมบัติในเรื่องของความเมตตากรุณา ความมีจิตใจที่ศรัทธา การมีความปรารถนาดีต่อศิษย์ด้วยความจริงใจ คือ มีความปรารถนาดีอยากให้ศิษย์เป็นผู้มีความรู้ และมีคุณธรรมเพื่อที่จะได้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติสืบไป และนอกจากนี้ ตามรูปศัพท์ของคำว่า “ครู” นั้นก็มาจากภาษาบาลีว่า “ครู” ซึ่งแปลว่า “หนัก, หนักแน่น” คำแปลดังกล่าวนี้ก็สามารถสนับสนุนยืนยันได้อีกส่วนหนึ่งถึงคุณสมบัติอันพิเศษที่บุคคลผู้ประกอบอาชีพครูจะต้องมีมากกว่าบุคคลในอาชีพอื่นๆ กล่าวคือ ครูจะต้องมีความหนักแน่น อดทน และพากเพียร ครูจะต้องมีความหนักแน่นและอดทนเป็นเลิศ ไม่ว่าศิษย์ของคนจะเป็นผู้มีสติปัญญาอยู่ในระดับใดก็ตาม ครูก็จะต้องไม่ท้อแท้ ไม่ละความพยายามที่จะหาหนทางในการอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ของคนนั้นพ้นจากอวิชชา คือความไม่รู้ ให้จงได้

สังคมไทยตั้งแต่อดีตมานั้นได้ให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูไว้อย่างสูง เพราะสาเหตุสำคัญอีกสาเหตุหนึ่ง นั่นก็คือ สาเหตุเพราะว่า บุคคลผู้ประกอบอาชีพครูนั้นต้องรับบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาให้แก่ศิษย์ด้วย นอกจากนี้หน้าที่อันเป็นสามัญธรรมคา คือการสั่งสอนให้ความรู้ในทางวิชาการต่างๆ แก่ศิษย์ หน้าที่ในการอบรมสั่งสอนทางด้านศีลธรรมจรรยานั้น ถ้าจะว่ากันแล้วบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูต้องรับบทบาทที่มีความสำคัญรองลงมาจากสถาบันศาสนา คือพระสงฆ์ ก็น่าจะไม่มีผิด แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว หน้าที่ดัง

กล่าวนี้ สำหรับครูแล้วคุณจะเป็นหน้าที่ที่จัดว่าเป็นงานหนัก เป็นภาระที่ค่อนข้างมากกว่าสถาบัน ศาสนาเสียอีก เพราะครูยังเป็นฆราวาส ยังเป็นปุถุชน เป็นมนุษย์ธรรมดาที่ยังคงมีเลสอยู่ใน นิสัยซึ่งถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของปุถุชนทั่วไป การอบรมสั่งสอนทางด้านศีลธรรมจรยาแก่ ศิษย์นั้น จะใช้เพียงวิธีการสอนแบบการสอนทางวิชาการทั่วไปไม่ได้ เพราะจะไม่สามารถ ก่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หรือการเรียนรู้ได้เท่าที่ควร ครูผู้สอนจะต้องทำตัวของตัวเอง ให้ดี ให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่ศิษย์จะสามารถยึดเป็นแม่แบบในการประพฤติปฏิบัติได้ การทำตัว ให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์นั้นกระทำได้ยากมาก เพราะจะพลั้งเผลอในขณะใดขณะหนึ่งไม่ได้ เลย ถ้าเกิดความผิดพลาดพลั้งเผลอขึ้นมาเมื่อใด ศิษย์อาจหมดศรัทธาในตัวครูและสิ่งที่ครูได้ พยายามสอน การสอนของครูก็จะไม่สัมฤทธิ์ผล และตรงกันข้ามอาจเกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง แก่ศิษย์ได้ด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของผู้ประกอบอาชีพครูนั้นมีความสำคัญ อย่างยิ่ง จึงได้มีคำกล่าวอีกประโยคหนึ่งว่า

“ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ”

นั่นคือความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในสังคมไทยมาแต่อดีต แต่จากการอาศัยสื่อหนังสือพิมพ์ รายวัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระจกอีกบานหนึ่งที่สองสะท้อนความเป็นจริงในสังคมที่เกิดขึ้นใน ปัจจุบันนี้ ก็จะมองเห็นได้ว่าสถาบันครูมีมุมมองลงไปกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต แม้ว่าปรากฏ ชาวที่ดี ๆ อยู่บ้างแต่ก็ไม่มากเท่าชาวของครูที่กระทำความคิดต่อหลักการและจรรยาบรรณของ ครู นี่ก็คือภาพความเป็นจริงที่ถูกสะท้อนออกมาจากสื่อหนังสือพิมพ์ สาเหตุหนึ่งที่เป็นเช่นนั้น ก็คงจะมาจากเจตคติที่เปลี่ยนแปลงไปในส่วนที่เกี่ยวกับคำและความหมายของคำว่า “ครู” ซึ่ง ในช่วงหลังๆ เปลี่ยนมาใช้คำว่า “อาจารย์” แทน และอาจารย์บางส่วนมีความรู้สึกว่าตนเองนั้น “...มีหน้าที่สั่งสอนแต่ทางวิชาการตามสาขาที่ได้วิชาเรียนมาเท่านั้น เมื่อถึงชั่วโมงสอนก็เข้าสอน หมดเวลาแล้วก็ออกจากห้องเรียน คุณประหนึ่งว่าศิษย์คือผู้มาซื้อความรู้ ครูอาจารย์มาขายวิชา เป็นรายชั่วโมง สอนเสร็จแล้วก็หมดภาระหน้าที่ของตน...” และเมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้เกิดความรู้สึกที่ว่า “...การอบรมปมนิสัย หรือการถ่ายทอดคุณงามความดีด้านคุณธรรมจริยธรรมนั้นไม่ใช่ หน้าที่ของครูอาจารย์...”¹ ดังเช่นที่เป็นมาในสมัยก่อนอีกต่อไป เมื่อการเป็นไปในลักษณะนี้ก็ ย่อมเป็นไปได้ที่ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูอาจารย์ที่เป็นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันนี้มี ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบมากขึ้นกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต ความน่าเคารพนับถือที่เคย มีในตัวครูก็ลดน้อยลงไป จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในสังคมมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ก็ได้สะท้อน ออกมาจากสื่อหลายประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ดังที่ได้กล่าวไป แล้ว และนอกจากสื่อประเภทหนังสือพิมพ์แล้ว สื่อประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น หรืองานเขียน ประเภทอื่นๆ และภาพยนตร์ก็ยังสะท้อนภาพต่างๆ เหล่านั้นออกมาด้วยเช่นเดียวกัน

¹ ย้ำไพ สุจริตกุล, “คุณธรรมครูไทย,” ใน ความรู้คู่คุณธรรม. (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 179-180.

ภาพลักษณ์ของครูที่ปรากฏในสื่อภาพยนตร์ของไทยนั้น ในช่วงที่สามารถสืบค้นชื่อเรื่องได้ คือในช่วงปีพุทธศักราช 2517 เป็นต้นมานั้น ก็สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างจะชัดเจน ถึงแม้ว่าโดยรวมแล้วภาพของครูที่ปรากฏในภาพยนตร์เหล่านั้นจะคงเป็นภาพของครูผู้ยึดมั่นในหลักการเป็นครูที่ดี และมีจรรยาบรรณครูเป็นเกณฑ์ปฏิบัติก็ตาม แต่ในส่วนของภาพที่ปรากฏนั้นในภาพยนตร์ช่วงปีแรกๆ ก็จะได้เห็นได้ว่าเป็นภาพของครูที่ยังมีความน่าเคารพนับถือ คือยังได้รับความเคารพนับถืออย่างสูง หรือค่อนข้างสูงจากตัวละครอื่นๆ ในเรื่อง เช่นในภาพยนตร์เรื่องครูบ้านนอก คุณครูที่รัก และสวัสดิ์คุณครู เป็นต้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของคนในสังคมจริงๆ ที่มีต่อบุคคลผู้ประกอบอาชีพครู ว่าบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่เป็นที่เคารพรัก บูชา และเทิดทูนอย่างสูงในสังคม ส่วนภาพยนตร์ไทยในช่วงปีหลังๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครูนั้น แม้ว่าภาพของครูจะยังคงเป็นครูที่ดี มีจรรยาบรรณครูก็ตาม แต่ภาพของครูก็เปลี่ยนแปลงไปในทางติดลบมากขึ้น ตามแนวภาพยนตร์บันเทิงมากขึ้น ครูได้รับความเคารพนับถือน้อยลงและถูกปฏิเสธที่จะเชื่อฟังมากขึ้น ลักษณะที่ว่านี้ก็สามารถสะท้อนได้ว่าความรู้สึกของคนในสังคมไทยที่มีต่อบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูนั้นได้ลดน้อยถอยด้อยลงไปในส่วนของความเคารพนับถือ อย่างน้อยก็ไม่เท่ากับที่เป็นอยู่ในอดีต ครูกลายเป็นบุคคลที่ไม่ได้มีความสูงส่ง นานูชาเหมือนครูในอดีตอีกต่อไป ครูอาจถูกดึงลงมาให้รับบทบาทเป็นเหมือนตัวตลกได้ เช่นในเรื่อง แบบว่าโลกนี้มีน้ำเต้าหู้กับครูระเบียบ เป็นต้น

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของครูไทยผ่านสื่อภาพยนตร์นั้น จะพบว่าภาพลักษณ์ของครูไทยที่ผ่านสื่อประเภทนี้มีลักษณะที่สามารถสะท้อนภาพของสังคมไทยได้ และก็น่าจะช่วยให้มองเห็นถึงทัศนคติของคนในสังคมไทยปัจจุบันที่มีต่อบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูได้อย่างชัดเจนในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจจะช่วยให้คนในสังคมได้ตระหนักถึงอนาคตของสังคมไทยว่าจะมีแนวโน้มในเรื่องของความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อบุคคลผู้ประกอบอาชีพครูอย่างไรต่อไปด้วย

ปัญหานำการวิจัย

ภาพลักษณ์ของครูไทยที่นำเสนอผ่านสื่อประเภทภาพยนตร์มีลักษณะเป็นอย่างไร

สืบเนื่องมาจากความเป็นจริงในสังคมไทยในปัจจุบัน ครูไทยมีภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเป็นที่เคารพนับถือ ในอดีตครูได้รับความเคารพนับถือจากสังคมเป็นอย่างสูง ซึ่งสื่อต่างๆ ก็ได้สะท้อนภาพให้เห็นอย่างชัดเจน อาทิเช่น ภาพยนตร์ไทยในช่วงแรกๆ ที่ปรากฏว่ามีการสร้างภาพยนตร์เกี่ยวกับครู (ช่วงปีพ.ศ. 2517) ภาพลักษณ์ของครูที่ปรากฏออกมาสะท้อนภาพว่าครูในช่วงนั้นเป็นครูได้รับเกียรติอย่างสูง ได้รับความเคารพนับถือทั้งจากศิษย์และคนในสังคมโดยทั่วไป ภาพยนตร์ในช่วงนั้นปรากฏว่าไม่มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของครูที่เป็นแบบตัวตลก หรือแสดงภาพที่ครูไม่สามารถคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือแต่ประการใด ตรงกันข้าม ครูกลับเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำทางสังคมด้วย

เข้าไป แต่จากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ทำการศึกษาวิจัยนั้นพบว่า ครูในปัจจุบันไม่ได้คงความน่าเคารพนับถือมากเท่ากับครูในอดีต บทบาทความสำคัญของครูในปัจจุบันนั้นลดลงอย่างมาก เป็นเพียงคนที่ประกอบอาชีพในการสอนเพื่อแลกกับเงินค่าสอนเท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่ผู้ทำการศึกษาวิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาให้เห็นชัดเจนว่าภาพลักษณ์ของครูที่สะท้อนผ่านสื่อในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อภาพยนตร์นั้นจะถูกนำเสนอออกมาในลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของครูไทยที่นำเสนอผ่านสื่อภาพยนตร์ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาภาพลักษณ์ของครูไทยจากสื่อภาพยนตร์ที่คัดสรร จะศึกษาเฉพาะภาพยนตร์ที่ผลิตเพื่อฉายตามโรงภาพยนตร์ และได้ถูกบันทึกลงในแถบบันทึกภาพ (VIDEO) เท่านั้นที่มีม้วนเทปให้ค้นหาและรวบรวมได้ ทั้งนี้เป็นภาพยนตร์ไทยซึ่งผลิตในช่วงปีพ.ศ.2530-2535 โดยจะพิจารณาจากภาพยนตร์ที่มีครูเป็นตัวละครเอกของเรื่องและที่มีบทบาทของตัวละครครูปรากฏอยู่ในเรื่องในปริมาณที่มากพอแก่การวิเคราะห์

นิยามศัพท์

1. ภาพลักษณ์ หมายถึง ภาพลักษณ์ของครูไทยที่ปรากฏในภาพยนตร์ เป็นภาพที่สามารถมองเห็นได้ เช่นบุคลิกลักษณะ การแต่งกาย อากัปกริยา และส่วนประกอบอื่นๆ ที่ประกอบตัวละครครู รวมไปถึงภาพที่ได้จากการประมวลหรือตีความสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น บทสนทนาที่ตัวละครครูใช้ในภาพยนตร์ ทั้งที่เป็นตัวภาษาและน้ำเสียงสำเนียง คำพูดพาดพิงที่ตัวละครตัวอื่นๆ ในเรื่องกล่าวพาดพิงถึงตัวละครครู รวมทั้งบทบรรยายในเรื่องที่บรรยายถึงตัวละครครูด้วย
2. ครู หมายถึง บุคคลที่ประกอบอาชีพในการอบรมสั่งสอนศิษย์ทั้งทางด้านวิชาการและศีลธรรมจรรยา ปฏิบัติการสอนอยู่ในสถานศึกษาทั้งของเอกชนและของรัฐบาล ทั้งในระดับอนุบาล ประถม มัธยม ทั้งในสายสามัญและสายวิชาชีพ ในความหมายนี้รวมความครอบคลุมถึงคำว่า อาจารย์ ด้วย
3. ภาพยนตร์ หมายถึง ภาพยนตร์ที่ผลิตขึ้นเพื่อนำเสนอต่อผู้ชมซึ่งเป็นผู้รับสาร โดยการฉายในโรงภาพยนตร์ เมื่อภาพยนตร์เรื่องนั้นๆ พ้นจากการนำเสนอโดยการฉายในโรงภาพยนตร์แล้วก็สามารถนำมาถ่ายลงม้วนวิดีโอเพื่อการค้า เช่น การจำหน่าย หรือให้เช่าตามศูนย์บริการวิดีโอได้ และสามารถนำเสนอออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษานี้ น่าจะช่วยให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของครูไทยที่นำเสนอผ่านสื่อประเภทภาพยนตร์มีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งน่าจะช่วยให้สามารถมองต่อไปได้ว่าแนวโน้มของทัศนคติที่คนในสังคมไทยมีต่อครูไทยเป็นอย่างไรด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย